

DISSERTATIONEM THEOLOGICAM,
DE
STUDII BIBLICI
CVM
SYSTEMATICO CON-
NEXIONE,
HVIVSQVE
DIVINA ORIGINE,

SVB
DIVINI NVMINIS AVSPICIO,
PLVR. REVER. FACVLT. THEOLOG. CONSENSV,
PRAESIDIO
DN. IOHANNIS FECHTII,
S. S. THEOL. DOCT. EIVSDEMQVE PROF. P.
ORD. CONSISTORII DVCAL. ADSESS. ET DISTRI-
CTVS ROSTOCH. SVPERINTENDENTIS
VIGILANTISSIMI,
DNI. PATRONI, PRAECEPTORIS ET IN CHRISTO PA-
TRIS, AETATEM DEVENERANDI,
IN MECKLENBURGENS. AD VARN. VNIVERSITATE,
HORIS ANTEM. D. 23. AVG. A. 1792.
IN AUDITORIO MAIORI,
PVBLICE VENTILANDAM PROPONIT
HERMANNVS MÜLLER,
RIGA LIVONVS.

IENAE,
REC. LITTERIS I. B. HELLERI, 1737.

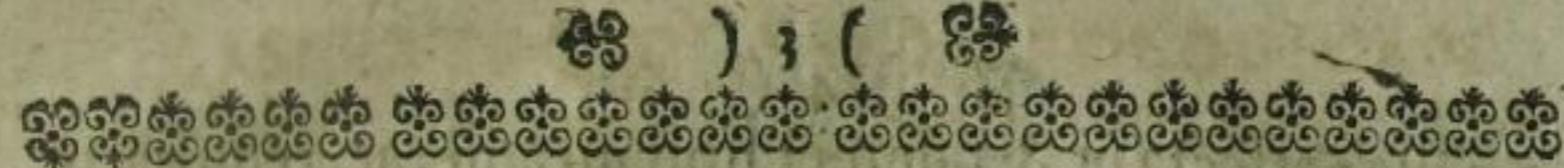
Ill. diss. A
aa66, 20

25. 4. 166 (20)

E.

ДИСТАНЦИОНАРНО-ГЕОДЕЗИЧЕСКАЯ
ОБЛАСТЬ
МЕТОДЫ ПОЛУЧЕНИЯ
ЭМОЦИОННОГО
ВОСПРИЯТИЯ

ЛІЧЕНІ
ВІДКРИТИ

DE DIVINO STVDII BIBLICI CVM SYSTEMATICO NEXV.

§. I.

Rincipio statim dicendum nobis est, quanquam connexa sint studium Biblicum & Systematicum, longe majorem tamen esse studii Biblici præ Systematico necessitatem, i. e. Studium Biblicum omnium aliorum librorum, quantalibet sanctitate & bonitate eminentium, adeoque & Systematum lectioni præferendum esse. Probatur hoc quatuor argumentorum genere, quorum primum ipsa fundamenti ratio, quæ in Scriptura later, constituit. Nec enim studiosius circa rem ullam architectus, quam circa ædificii fundamentum versatur, quippe cui tota reliqua structura incumbit. Fundamenti vero nomine non imma tantum basis, quæ reliquam molem sustentat, sed solida quarumlibet partium substantia intelligitur, quarum si una vel cariosa fuerit, vel luxata, cæteræ facile omnes collabascent. Sicut in ædificio imo quidem lapidi vel columnæ omnia innituntur, cætera tamen compages, nisi pariter fuerit consolida, nisi quælibet trabs peculiarem suam, tum intra se, tum cum aliis firmitatem habeat & proprium quasi fundamentum, domus nunquam consisteret. Ita Theologiae fundamentum summum & intimum Christus est, recte & salutariter ex verbo cognitus: *Extra hunc aliud non inequit*, I. Cor. III. ii. sed quicquid de cetero, ut cogni-

A 2

tio

tio illa perfecta sit & salutem homini adferat, requiritur, quiequid est extra dogma de Christo ad fidem & salutem cognitu necessarium, quod nempe Articulorum fidei catalogo continetur, catena illa, cuius uno annulo soluto tota labefactatur, non minorem ex verbo divino soliditatem, quam notitia de Christo, Servatore nostro, habere debet. Quælibet materia Theologica, quælibet particula, vel credenda, vel facienda, inniti debet non fragili & ruinoso, sed firmo, stabilique fundamento. Id autem aliud non est, nisi indubitatum verbum DEI. Non obscure hoc indigitat Paulus, cum *super ædificati sumus*, inquit, *super fundamento Apostolorum & Prophetarum, ubi angularis lapis ipse Christus Jesus est. In quo totum edificium confirmatum crescit in templum sanctum Domino.* Eph. II. 20. 21. Ubi distinctio lapidis angularis & fundamenti non alia est, quam qualem modo significavimus. Recte enim Ambrosius: *Super ædificati super fundatum Apostolorum & Prophetarum, b. e. super Novum & Vetus Testamentum collocati, cuius scilicet tanquam circuli centrum est Christus; Quod enim Apostoli prædicaverunt, Prophetæ futurum dixerunt.*

§. II. Præterea non fundamenti tantum vicem universo doctrinarum Theologicarum ædificio S. Literæ præbent, sed in se insitam sibi veritatis & sapientiæ munditiem & puritatem ita complectuntur, ut ob immedium DEI concursum & infallibilem præsentiam erroris periculo non obnoxiae tantum non sint, sed ne quidem obnoxiae esse possint. Quod cum de nullo scripto humano dici queat, quantalibet sanctitate & pietate præfulgeat, vel ob illam prærogativam, his omnibus Scripturæ lectionem præponendam esse evidenter patet. Est nimis

rum

rum Scriptura fons & scaturigo aquæ vivæ & omni cry-
 stallo purioris, in vitam æternam salientis, cui non ad-
 mista sint ullæ fortes, non innexa ulla ullius erroris labes.
 Quicquid meditationum, scriptorumque inde depromi-
 tur, è fonte quasi fluit per canalem. Qui vero per tubos,
 euriposque ex fonte deducuntur rivi, impuritatis ali-
 quando quipiam contrahere ex vicinæ terræ contagione
 non est intolens. Quo ad ipsum fontem proprius adscen-
 ditur, eo parior plerumque aqua, minusque à proxima
 tellure & circum jacente limo, glebisque infecta depre-
 henditur. Plane idem de divino verbo dicendum est.
 Quod cum ipsa divina sit veritas, originaria illa, casta,
 inviolata, fallere & falli nescia, quidni, qui ejus siti atque
 desiderio utuntur, primo ad illam & præcipue sese con-
 vertant, cum si hinc eandem observato debito ordine
 hauriant, decipi & abripi in devia atque secibus lutoque
 immisceri nequeant? Quod vero ex hoc fonte dedu-
 ctum, decerptumque est, in eo hominum opera deficere
 potuit & aberrare, ut adeo eidem, nisi ad primam origi-
 nem denuo examinatum revocaverit, fidem castitatis in-
 tegram & indubitatam non possis adponere. Quod a-
 deo verum est, ut hanc ipsam ob causam immeditate à
 Spiritu S. excitari, compelli, dirigi Sancti DEI homines,
 qui ideo Ἰσόπνευσοι & à DEO inspirati dicuntur, II. Tim.
 III. 16. & ὑπὸ πνευματ ὁ ἀγίς Φερόμενοι, acti à Spiritu Sancto
 II. Petr. I. 21. debuerint, ne si nudo hominum studio com-
 missum hoc scribendi officium fuisset, error forte aut er-
 roris periculum, saltem errandi suspicio, intervenisset.
 Manet enim illud Psaltis perpetuo verum: *Omnis homo*
mendax, Psalm. CXVI. ii. Quod quomodounque in-
 telligas, sive de reinani & futili, quo pacto filii hominum

מַנְדָּכִי mēndacium, h. e. res vana & pro nihilo habenda dicuntur, Ps. LXII. 10. sive de propensione fallendi promissa, proximo data, qui sensus voci ex frequentiori usu proprius est, utrobique tamen humanæ naturæ summa corruptio & ad errores, sive voluntarios & cum fallendi animo conjunctos, sive præter intentionem intellectui obrepentes, proclivitas simul innuitur. Id enim nisi dice-re voluisse David, uni complexui אֶת־כָּל־הָאָרֶב, omnem hominem (quod non limitante Scriptura ad maximum hominum partem à quibusdam frustra restringitur) non involvisset.

§. III. Veritatis divinæ certitudinem & munditiem virtus & efficacia ejusdem insequitur, quæ Scripturæ divino consilio plane singularis & stupenda impressa est, ad animum hominis præter & supra omnem naturam commovendum, immutandum, terrendum, consolandum, informandum. Qualem vim præter Scr. sacram nulli alii scripto competere in confessio est. Quemadmodum ergo cibi, qui facultate alendi, nutriendique corpus hominis præ ceteris fortiore prædicti sunt & medicamenta; quæ virtutem sanandi præ reliquis omnibus valentiores habent, omnibus aliis merito præferuntur; ita quis dubitet, quin & scripture, ob summam & incomparabilem vim, qua pollet, in animos hominum, vel nutriendos vel sanandos, à qua, quicquid ceteris libris roboris inest, vitam hominis spiritualem quacunque ratione adificandi, dimanat, primo ante alias omnes loco haberi, atque adeo, ut vim istam dispensare possit, præ ceteris legi oporteat?

§. IV. Quibus accedunt frequentissimæ admonitiones & severissima mandata, quibus ad lectionem S. li-
tera-

terarum præteritis quibusvis scriptis aliis invitamur & propositis præmiis, si jubenti DEO geramus morem, pœnisque, si obsequium detrectemus, quasi compellimur. De quo, ut & exemplo Christi & Apostolorum, extra scripturam nihil, vel dicentium, vel latidantium, Theologici passim fusissime egerunt. Si vero ut pari loco humana scripta cum divinis oraculis haberemus, voluissest divina providentia, illa certe non minus, quam hæc, commendasset, quod factum non fuisse ipso sensu edocemur. Ratioque hujus divini consilii in propatulo est, cum scriptura innumeros habeat effectus, quibus salutis nostræ negotium, sancti imprimis Ministerii opus, ex omni parte promovetur, quæ nos infra longo ordine ostensis rerum momentis enarraturi sumus, quibus humana scripta vel plane destituuntur, vel eo virtutis gradu ad tantam operam concurrere nequaquam possunt.

§. V. Isthæc equidem argumenta jam olim Theandrum nostrum Lutherum commoverunt, ut utrum sua scripta in publicum edi permitturus esset, dubitaret, ne novitate eorum, qua carnis nostræ vitio titillatur & seducimur, ad sectandos rivulos, contentis fontibus homines abstraherentur. Verba præfationis ad primum Tomum Jenensem ita habent: Gern hätte ichs gesehen, daß meine Bücher wären allesamt dahinten blieben, und untergangen / und ist unter andern Ursachen eine, daß mir wol grauet für dem Exempel, Denn ich wol sehe, was Nutzen in der Kirchen geschafft ist, da man hat außer und neben der Heil. Schrifte angefangen viel Bücher und grosse Bibliotheken zu sammeln, sonderlich ohn allen Unterscheid allerley Väter, Concilia und Lehrer aufzurufen / damit nicht allein

allein die edle Zeit und Studiren in der Schrifft ver-
säumet, sondern auch die reine Erkäntniß Götliches
Wortes endlich verloren ist, bis die Bibel (wie dem
fünften Buch Mosis geschahe, zur Zeit Josia des
Königs Juda) unter der Band im Staub vergessen
ist.

§ VI. Quæ tamen universa intelligi aliter, quam
in hunc sensum haud debent, quod nulli libri, quantali-
bet vel eruditione, vel sanctitate præcellentes, utcunque
nihil aliud complectantur, quam quod S. literis usque-
quaque conforme est, ipsis Sacris literis præferri, aut hæ
præ illis vel negligi, vel contemni, verum in illis legendis
ad Scripturam semper recurri atque ad hanc illi sedulo
examinari, utque summatim dicam, Scriptura ante o-
mnia legendo & relegendo ita familiaris reddi debeat, ut
quicquid librorum Ecclesiasticorum legas, ex quotidiano
scripturæ usu illico judicare, certoque statuere queas,
quid cum divina veritate & pietate conveniat, quid ab ea-
dem discrepet, ut adeo illud avide amplecti, hoc con-
stanter negare possis. Evidens ergo est, inepte conclu-
di: Scriptura fundamentum est totius Theologij, quæ
& veritatis summam atque originariam castitatem & ejus
certitudinem plane divinam, cum maxima per fiduciæ
& commovendi vi in se primo complectitur: Ergo præ-
ter Scripturam Theologo nihil aliud legendum est. Re-
ste autem ita concluditur: Scriptura prærogativas illas
& nobilitates καὶ ἐξοχὴν sibi proprias & nativas possidet:
Ergo in legendis nihil ipsi præponi, omnia cetera ei supji-
ci, interque ea, quod optimum est & Scripturæ consen-
taneum, eligi deberet. Ita omnino intellexisse Lutherum,
ea, quæ verba modo adducta insequuntur, docebunt.
Und

Und wiewohl es nützlich und nöthig ist, daß etlicher
Väter und Concilien Schrifft blieben sind / als Zeugen
und Historien / so dencke ich doch / est modus in rebus
und seyn nicht Schade / daß vieler Väter und Concilien
Bücher durch Gottes Gnade sind untergangen /
dann wo sie alle hätten sollen bleiben / sollte wohl nie-
mand weder ein- noch ausgehen können für den Bü-
chern / und würdens doch nicht besser gemacht haben /
denn mans in der Schrifft findet. Auch ist diß unser
Meynung gewest / da wir die Bibel selbst zu verdeut-
schen ansingen / daß wir hofften / es soll des Schrei-
bens weniger / und des Studirens und Leseins in der
Schrifft mehr / werden. Denn auch alles andere
Schreiben / in und zu der Schrifft / wie Johannes zu
Christo / weisen soll / wie er spricht : Ich muß abneh-
men / dieser muß zunehmen / damit ein jeglicher selbst
möchte aus der frischen Quelle trincken / wie alle Vä-
ter / so etwas gutschaffen wollen machen / haben thun
müssen. Si vero Lutherus reliquos præter Scripturam
libros plane rejiciendos / ut S. Scriptura sola legeretur /
aut certe eos / vel inutiles esse / vel non necessarios / judi-
casset / primo omnium / quod vero minime fecit / à scri-
bendo ei abstinentum / deinde abolenda / quæ jam scripta
erant / quæ vero postea plurimis auxit / fuissent.

§. VII. Nec etiam de cetero quisquam / qui Theo-
logiæ cultores ab inordinata Scriptorum Ecclesiastico-
rum lectione ad lectionem sacrarum literarum revoca-
vit / ideo omnes piorum & doctorum virorum labores /
ne una cum Scriptura legerentur / ex Ecclesia eliminare
intendit. Qui enim plures libros sive ad homiliarum
publicarum exercitium / sive ad praxin veri Christianismi

B

facien-

facientes, sive veritatem adversus adversarios defendentes, sive doctrinam Christianam facili & perspicua methodo inclusam, vel rudi populo, vel proiectioribus proponentes, unquam exarare aut edere in lucem conservaverunt, quam ii ipsi, qui à lectione Ecclesiasticorum scriptorum abductos Scripturarum lectioni restituere annituntur? Aut itaque desinant scribere ipsi, ut lectio- nis honor penes solam Scripturam maneat, aut aliorum laboribus, qui idem, tam et si alia forte methodo, faciunt, non invideant. Nec enim quisquis scribit, alio fine scribit, quam, ut legatur, igitur aut hoc tantum volent: non ita legenda esse hominum opera, ut majori sedulitate & religione non sint legenda Biblia, (id certe id ipsum est, quod in toto hoc capite demonstramus) aut aliorum circa res sacras commentationes, vel sacriss literis non ita esse, ut ipsorum, consentaneas, vel ad pietatem & Christianarum virtutum exercitium non æque comparatas. Quo pacto, quod de scriptis humanis universum ab ipsis dicitur, ut omnis errandi occasio præcideretur, merito ad talia vel talia restringi deberet.

§. VIII. Sed vero proprius introspiciendum in hoc nobis argumentum, ostendendumque adeo, S. literarum lectionem aliorum liberorum sacrorum, utpote Compendiorum Theologiarum, Systematum, Disputationum, Meditationum, Commentationum sacrarum, lectionem non absorbere, ut potius ex Natura sua illam requirat, nec sine ejusmodi scientiarum Theologicarum subsidiis Biblica lectio prompte feliciterque possit institui. In memoriam itaque revocandum nobis est, non dedisse tan- tum nobis Optimum Maximumque Numen verbum suum, ut esset lumen semitis nostris, quando ex calamitoso
hoc

hoc mundo ad aternas illas in cœlo sedes proficiscimur, sed ordinasse simul & instituisse sacrum verbi sui Ministerium, hunc ipsum in finem, ut illud verbum suum proponeret, tractaret, interpretaretur, à falsis glossis defenderet, duceretque postremo ad praxin. Dedit enim Christus, in cœlos adscendens, alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios Pastores & doctores, ad compactionem sanctorum, ad opus Ministerii, ad edificationem corporis Christi. Donec perveniamus nos omnes in unitatem fidei & agnitionis filii DEI, in virum adultum ad mensuram plene statura Christi. Ut ne simus amplius pueri, qui fluctuamus & circumferamur quovis vento doctrina, in versutia hominum, qui per astutiam suam sese componunt, ut fallant, sed sincere nos gerentes in charitate prorsus adolescamus in eum, qui est caput, nempe Christus. Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum & compactum per omnes commissuras, secundum donum, quod datum est in mensura unicuique membro ad incrementum ipsius corporis, ut per charitatem perficiatur edificium ejus. Eph. IV. ii. seqq. Non ergo solam Sacrarum literarum lectionem sufficere ad perfectionem corporis Christi, i. e. Ecclesiæ, omniumque in ea fidelium censuit divina sapientia, sed Ministerium verbi, ἐγενόμενος addidit, ut per prædicationem verbi primo colligamus credentes in unum cœtum, qui est ὁ οντας τῶν ἀγνώστων & τὸ σῶμα τῆς Χριστοῦ, perfecta coalitio sanctorum & ipsum corpus Christi, deinde, ut hic cœtus edificetur, i. e. singula ejus membra ad unitatem fidei & agnitionis Filii DEI salutaris adducantur, ut nec in veritate fluctuent amplius, nec in charitate deficiant, sed ad summum, qua in hac infirmitate fieri potest, veri Christianismi fastigium evalefcant. Hos tantos effectus palam est,

B z

non

non nuda S. Literarum prælectione produci, sed in ipsa Scriptura plures, circa quas Ministerium in tractando verbo versatur, actus, qui tamen non sunt nuda lectio, recenseri: utpote Sacrarum Literarum interpretationem, (nec enim vel Christus, vel Apostoli ipsi mera Vet. Testamenti verba, cum prædicarent, prælegebant, sed eorundem verum sensum ex virtute verborum & contextus consideratione elicitum una cum doctrinis, in hoc sensu latentibus, inculcabant) Scripturæ item ordinatam & intellectu facilem atque ad auditorium accommodatam propositionem, (quid enim est διδαχὴ τὸν ἔντελον, ad docendum instructum esse, 1. Tim. III. 2. & ὁρθότομεῖν τὸν λόγον τῆς αἱληθείας, rite tractare verbum veritatis, 2. Tim. II. 15. ut recte & ex perpetuo verbi usu convertit Vulgatus, nisi ordine decenti & ad ædificandum apto verbum propone-re? Unde & verbi divini Prædicatores, quos Concionatores vulgo vocamus, Tractatores antiquis dictos esse, Cl. Espencaus ad h. l. observat.) porro errorum, cum verbo Dei pugnantium refutationem (debet enim Theologus tenaciter adberere verbo, quoad doctrinam exinde deductam, ut facultatem ex ejus lectione sibi acquirat & exhortandi alios in sana doctrina, ut eandem vel amplectantur, vel in eadem perseverent, & eos, quieidem se opponunt, repellendi, Tit. I. 9.) tum severam à vitiis dehortationem, admonitionem ad omnis generis virtutes, consolationem denique in adversitatibus omnimodam. Quæ omnia vocibus Ministerorum & Oeconomorum signanter expressit Paulus, I. Corinth. IV. 1. Ut enim Oeconomus leges heri sui domesticis non prælegit tantum & eorum notitiae insinuat, sed ubi necesse est, interpretatur atque ad facta singularia, sive ad incutiendum male agenti-

gentibus metum, sive faciendam bonis spem applicat: Ita Ecclesiæ Minister divini verbi non lector tantum est, sed & interpres. Quæ illud totidem literis syllabisque non enunciat & intra virtutem tamen suam complectitur, is eruit, erudiendi cupidum informat, increpat securum in peccatis, ostensa iræ divinæ severitate, quam involutus peccatorum caligini hactenus non viderat, in virtutis studio strenue currentem confortat, nutantem confirmat, lapsumque erigit. Omnia hæc facit tamen; nec enim ipse ideo otiosus est, quia Spiritus per verbum in ipso operatur. Nec etiam ideo efficax per ipsum non est Spiritus, quia S. Literas non prælegitt tantum, sed tractat. Et quanquam tractatio S. literarum non sint ipsæ sacræ literæ, sed quantum ad ordinem, quem in tractando tractator observat, & verba, quibus tractationem suam conneicit & ornat, & consecutionis vim, quam ex verbo ad oculum ostendit, & applicationem, quam ad negotia præsentia facit, aliquid ab iis diversum, tamen, quia Spiritus in Scriptura loquens & per Scripturam agens, cum his Ministeri actionibus, si à regula verbi divini non deflectant, intime penitissimeque conjunctus est, eandem numero in se efficaciam & S. literæ ipsæ & S. literarum tractatio continent. Nec S. literarum lectionem à S. Ministerii actionibus abstractam, h. e. talem, quæ hanc omnino excludat, aut plane contemnat, aut saltem minus utilem & necessariam judicet, sine redundante in Deum, Ministerium ad tractationem verbi instituentem, injuria vel fingere licet, nendum commendare. Jam vero S. literarum tractatio, quæ à doctore suomet ore instituitur, & quæ perficitur calamo scilicet scripto, una sunt eademque actio. Accidente tantum ab invicem

B 3

differunt.

differunt. A Christo equidem Ecclesiæ Ministerio adiunctio & consummatio corporis sui, quod est Ecclesia, commissa est, modus tamen, quo fieri illud debeat, in libertate Ministri est relictus. Cumque is modus, qui scripto fit, & accuratior plerumque sit, quippe ex solidiore meditatione proveniens, & in plures sese facilius diffundat & denique diutius perennet, quam, quem loquacitatem repræsentat, cum maxime decere Academiæ doctorem, qui plurimis docendis destinatus est, ex se intellegitur. Ex quibus sole meridiano clarius est, quanquam sacrarum literarum lectio omnibus scriptis Theologicis summo jure præferenda sit, non tamen ita commendari debere aut posse, ut ideo illa ex manibus studiosorum plane executiantur, sed è contra ita laudandam esse S. literarum lectionem, ut cum ea conjungi debere, si fructuosa esse debeat & felices successus habere, Theologorum scriptorum, utpote expositionum S. Scripturæ, Compendiorum & Systematum Theologiarum, Disputationum cum adversariis, certaminum Ecclesiæ aliorumque id genus lectionem, nullatenus sit inficiandum.

§. IX. Deinde perpendendum nobis est, quicquid nobilitatis & excellentiarum S. Scripturarum competit, id vim suam non nisi intra certum ordinem exerere. Nec enim vel vi quadam absoluta Scripturarum verba significant, sed necesse est, ut legendi facultatem habeas, si intelligere verba velis; vel eadem illa vi intellectum ad assentendum & voluntatem ad amplectendum commovent, sed necessum est, ut ex verbis intellectis rem ipsam scil. doctrinam, per verba notatam, mente recondas, mysteriorum majestatem admireris, sanctitatem, à te requisitam, quasi degustes, id est, rerum revelatarum veritatem, bonita-

bonitatem, jucunditatem, utilitatem apprehendas, consideres, cum rebus quibusvis aliis, eandem nobilitatem præferentibus, conferas, eminentiam præ illis & soliditatem agnoscas. Non illabitur Spiritus S. in legentis mentem, si nuda verba legat, & ne quidem sensum capiat. Non ineſt Scripturæ vis talis Magica & irresistibilis, ut Barbaro cum Scholaſticis termino utamur, ut ne quidem intercedente ullo hominis studio in animum operetur. Quod de vaticiniis Propheticis dixit Servator noster, id de omni Scriptura verum est: ὁ ἀναγνώσκων νοεῖτω, qui legit intelligat, Matth. XXIV. 15. Emphasim hujus sententiæ nemo curatius D. Danhauero expressit, cuius integra adducam verba: Was soll man nun mit den Worten der Schrifft thun. Soll mans ansehen / wie eine Kuhe ein neu Thor? Oder wie ein Bauer die schwarzen Furchen im weissen Felde? Ohne Verstand hin? Oneia! Νοεῖτω, er mercke darauff. Er lese es mit Devotion, Andacht und Verstand; zuvorderst die Historie und derselben Umstände, die Wort und derselben emphasis, Kraft und Saft und das Prophetische Treuſſen. Wie man nun guttatum und zart mit kostlichen gebranten distillirten Wassern gar accurat genau und sparsam umgehet / sie nicht verschüttet, sondern wohl und säuberlich tractiret: Also wollen auch die λόγια Θεος, die Worte Gottes, tractiret werden, zart, säuberlich, sparsam und Tropfen weise. Τπο- νοεῖτω Er untermercke / welches unter dem νοεῖτω begriffen; Er mercke auch / daß darunter verborgen liegt, nicht nur die Historie, sondern auch das Geheimniß, den Kern und Stern. Er forsche in der Schrifft, wie Christus vermahnet / ἐκ αἰπλῶς ἀλλὰ μετ' αἰρέσεις, scharff und

und tieffsinnig / wie Chrysostomus ad Act. XVII. n. erfordert. Mit was Fleiß ein Jäger das Wild in denen Wäldern und Löchern ausspühet und forschet / mit solcher Angelegenheit soll auch die Schrift ersucht werden. Mit was Eyfer ein Berg - Knap forschet / gräbet und grubelt in denen viseribus terræ , in denen Grüssten und Klüfften der Erden , bis er eine Gold - Ader antrifft : Also sollen wir mit gleichen Fleiß / das beste und feinste Gold , den edelsten Schatz unser Seelen forschen und zu wegen bringen. Auch mit was Ernst / Eyfer und Fleiß der Perlen - Fischer denen edlen Perlen nachtrachtet und sie sucht. Nun ist Christus , das Evangelische Perlein / kostlicher als das Perlein Cleopatra , der Königin in Ägypten , so von denen Orientalischen Königen auf sie geerbet worden / darum wir ihn mit allem Ernst suchen und darnach trachten sollen. *Διαροείτω* , Er nachmercke. Wenn ers gefunden , so laß Er auch das Nachmercken bey ihm erscheinen . sauge / schöpfte , melcke , elique und distillire aus dem Geheimnūß heilsame Seelen - Speise und Arznenen - Kräffte für seine Seele / und mache es sich recht zu Nutz , daß das Wort Gottes kein todter Buchstabe seye / sondern in ihm lebe , sein Kraft und Schein verbringe. (a) Itaque ut in cortice non hæreas , sed ad nucleus penetres , nec minorem ac ii , quos informaturus aliquando es de rebus sacris , sed nixam suis fundamentis , solidamque scientiam consequaris , primo quid in Scriptura loquatur Deus , intelligendum est. Id sine percepta verborum significatione fieri nequit.

Quan-

(a) Memor. Ev. p. 866.

Quanquam vero hanc verborum vim, vel ex usu quotidiano, vel aliunde comparare tibi queas, stolidus tamen sis, si longis te tœdiis maceres, cum in Grammaticis & Lexicis & Concordantiis summa facilitate & remota omni ambage verborum tibi acquirere notitiam in promptu sit. Non itaque quia Scripturæ tanta dignitas est, ut & omnis sapientiæ origo sit & vim de se infallibilem ad commovendos hominum animos diffundat atque adeo ejus lectio libris aliis omnibus præferenda, abjicienda aut dissuadenda sunt grammatica illa, quæ ad lectorum intelligentiam primam expeditamque viam aperiunt, instrumenta. Imo, quia vocum significatio sine illis difficulter cognoscitur, ut & Scripturæ voces promptius intelligas, non obstante illius interna vi & efficacia, quadam necessitate erunt adhibenda. Deinde quem sensum habent verba, de quorum significatis jam tibi constat, laborandum est. Nec enim nuda verborum significatio sensum illico loci constituit. Quanquam vero & hanc ex totius contextus consideratione, locisque aliis, vel in Phraseologia vel in argumento parallelis, industriis ingeniis & longo usu subactis venari liceat, quantum tamen ea in re, si omnibus destituaris subsidiis, difficultatis interveniat, vel solus Aethiopissæ cubicularius docuerit, qui interrogatus à Philippo, an, quæ in Esaia legerit, intellegerer? Et quomodo possum, ait, nisi quis viam mihi intelligendi ostenderit? Act. II. 31. Non quod plane sine doctore sacra intelliginequeant; quis enim primo doctori, nisi ipsa exercitatio, collatio, consideratio, verborum sensum ostendit? sed quod non sine singulari cura & labore. Cum vero jam sunt, qui locorum difficilium interpretationem nobis præixerunt, ignavi pariter ingrati-

C

que

que simus, si hos Philippos spernamus, quorum admini-
culo finem nostrum, quem vel ob ingenii, vel temporis,
vel quascunque alias rationes sero & difficillime obtine-
remus, & facillime & cum summa voluptate nostra, post-
quam DEUS per alios jam viam nobis præmonstravit,
assequi possimus. Non itaque, quia Scriptura incredibi-
lem in se habet docendi & persuadendi virtutem, adeo-
que ceteris scriptis omnibus præhabenda est, deterrendi
sunt Scripturarum letores à piorum, doctorumque viro-
rum commentariis, quin hi tanquam singulare DEI be-
neficium & medium ad sensus divini certitudinem facilius
perveniendi, astimandi, laudandique sunt. Porro ubi
de sensu liquet, doctrina, ex sensu promanans, constitu-
enda est. Fieri enim potest, ut de sensu haut dubitetur,
& tamen id, quod in sensu latet, non animadvertisatur.
Quemadmodum Sadducæi legerant, Deum esse Deum
Abrahami, Isaaci & Jacobi, nec tamen mortuorum hinc
resurrectionem comprobari intellexerant. Cum igitur,
quo pacto doctrinæ salutares, vel ad fidei nostræ substanciam,
vel ad robur ejus facientes, longa & literarum ex-
ercitatione deprehensæ fuerint, Theologiæ Compendia
& Systemata ob oculos ponant, cur non hoc potius præsi-
dio sancta religionis nostræ dogmata cognoscendi utaris,
quam, ut longo labore in iisdem eruendis defatigeris,
cum tempus, quod ea ratione lucraris, & inventorum
confirmationi & fidei tuae incremento utiliter possis adhi-
bere? Atque ita & plane res sese habet cum dogmatum
semel constitutorum, adversus cœlestis veritatis deprava-
tores defensione. Ubique fundamenta, quibus iisdem
obviam eatur, illorumque tela retundantur, subministrat
Scriptura. Nullibi lacus, ut ita loquamur, hosti nudum
osten-

ostendit. Sed cum ii, qui in polemicis, ut vocant, occupati fuerunt, quo pacto bella Domini feliciter gerenda sint, ex S. Literarum usu enucleate ostenderint, cur hanc operam vere divinam non commendemus potius, quam traducamus? Non derogant ista universa S. Literarum Divinæ efficaciæ, quippe, quæ ordinata est, nec immedia-te, sed per media agit. Nec media ista à Scriptura, aut Spiritu, per Scripturas agente, avulsa, sed eidem intime innexa sunt atque adeo eadem cum Scriptura virtute gau-dent. Ut Syllogismus materiae, quam complectitur, nihil addit, nec eandem ullo modo immutat, sed dispo-nit tantum, ut materiae vel affectiones vel vires luculen-tius appareant; ita ordo ille, quibus res in Scriptura con-tentæ circumdantur, ut modo sub Compendiorum, mo-do sub Disputationum, modo sub commentationum, aliaque forma appareant, res ipsas non mutant, sed vim tantum in illis latentem evidentius ob oculos sistunt. Quod de Ecclesia quondam edixit *Cyprianus*, id & de verbo di-vino quodammodo potest enunciari: *Verbum DEI u-num est, quod tractationis diversitate in multitudinem latius incremento facunditatis extenditur.* Quo modo solis multi radii, sed robur unum, tenaci radice fundatum & cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copia largitate, unitas tamen servatur in origini. (b)

§. X. Præterea, ut in Ecclesiæ ritibus libertatem concessit Christus ordinandi id, quod Ecclesiæ decoro & ornamento conveniens esset; sufficere enim arbitratus est dixisse: *Omnia inter vos siant ordine & decenter.* I. Cor. XIV. 40. Ita & in tradenda atque comprehendenda cœ-

(b) De unitate Ecclesiæ Cap. IV.

lestis doctrinæ summa nulli methodo Ecclesiam suam adstrinxit, sed in quem ordinem credenda, ex S. literis collecta, dirigere, in quam scientiæ vel disciplinæ formam, ut memoriæ & judicio discentium consuleret, conjungere vellet, Ecclesiæ arbitrio reliquit; dummodo illa τάξιν ἡγή ἐνοχημοσύνην, ad edificationem potius, quam destructionem facientem, II. Cor. X. 8. observaret. Nec in ipsa voluntatis suæ revelatione unum modum, ordinemque divina sapientia tenuit, dum alia historico, alia dogmatico, alia parænetico schemati circumdedit, ut tamen sub universis istis eadem mysteriorum divinorum institutio latitaret. Quis vero dubitet, vetustissimos mortalium, quid de DÉO, rebusque divinis credendum esset, quid faciendum homini, ut DÉO suo placeret, nec ad iram eundem proritaret, in compendio quodam, certis capitibus comprehenso, ne vaga de iis narratio memoriam confundet, aut res semel audita in facilem iterum oblivionem diffueret, excerptum ex eo, quod pro tempore revelatum fuerat, verbo proposuisse? Non credo ex Judæis primum R. Mosen Maimonidem fuisse, qui divina præcepta in יסורי התורה, certa legis fundamenta digessit, quod libro רاش אמרנה, Caput fidei dicto, de eo pronunciat R. Isaacus Abravenel, quem postea imitatus R. Chasdai lumen Domini, R. Joseph Albo, עקרין, radices fidei exaravit, eidem instituto inservientes: si quidem quod vult Abarbenel, (c) intentio ejus fuit, dirigere homines, qui non sunt solide fundati in scientia legis, nec didicerunt, aut operam dederunt, quantum illis necesse erat. Ut adeo, quia illi non possunt asequi aut comprehendere omnia fidei dogmata

---

(c) De C. F. c. XXXIII. p. 109. ex ed. Gvili. Vorstii.

mata & scientias, quas lex divina continet, binc selegerit Rab
ex omnibus fidei dogmatibus istos Articulos magis generales, ut
compendiose diceret ista, qua habent cetera doctrinae omnes.
An enim ante Maimonidem homines simplices & rudes
non dirigendi fuerant ad qualemcumque legis fidei que
scientiam? An non & tum occurendum fuerat hominum
infirmitati; quia totam legem comprehendere non pote-
rant, ut saltem præcipuorum non essent expertes? Aut
quia ante Maimonidem homines plebeji totam legem
scire non poterant, singularum ejus partium fuerunt ig-
nari? Bruta dixeris hos tales, non homines. Quod si
ante Maimonidem, cuius ex mente **היסודות** seu **fundamen-**
ta ista prima, potius **ראשי** seu **শရশিস** & princi-
pia totius scientiæ Theologicæ fuerant, ex quibus cetera
omnia tanquam conclusiones deduci poterant, (quic-
quid hic contra sentiat disputeretque Abarbenel) talis ru-
dimentorum forma nullibi extitit, ex tota tamen Scriptu-
ra selectiores **פסוקים** *versus* & *sententiae*, præcipuas in se
fidei morumque doctrinas continent, catecheseos ad
instar, juventuti fuerunt propositæ, donec ad lectionem
totius Scripturæ adducerentur. Et quanquam qui alio-
rum apud Judæos olim futuri erant Doctores, primitus
forte sola scripturarum, eaque frequenti & attenta lectio-
ne, sacrorum sibi notitiam quæsiverint, postquam tamen
ad hos libros vel **תרגומי**, *interpretationes*, vel,
חבורים, *elucidationes*, vel **פירושים**, *commentationes*, vel
compositiones, compendia item & Systemata Theolo-
giae vel Scripturarum vel Talmudicæ, qualia sunt **ראשי**
חכמת הארון ו**הקוצר**, *Hodo sophia magna & parva*,
יד חוקת, *liber traditionum*, **ספר משניות**,
בצחון; denique disputationes adversus adversarios,

victorie, יְהוָה מֶלֶךְ מַרְחָמוֹת, bellorum Domini, similibusque ti-
 tulis insignes, aliaque id genus accesserunt, quis unquam
 Judæorum, qui tamen legis suæ ad miraculosam usque
 religionem observantes semper extiterunt, tam supersti-
 tiosus fuit, ut ob Scripturæ ipsius eminentiam Isagogicis
 his libris uti renueret? Ita & Christianorum libri sacri,
 quo cunque illi nomine veniant, eas divitias, quas sacer-
 codex complectitur inexhaustas, in partes quasi & areo-
 las, ut mentis oculis separatim spectatæ facilius pateant,
 distribuant, nec quicquam in se aliud, quam ipsam Scri-
 pturam, certo ordini attemperatam, quæ ubi cunque est,
 Scriptura est, & quo cunque Schemate proponitur, nati-
 vam efficaciam retinet, comprehendunt, eoque ipso,
 quia ad eam solam ubique provocant, ad Scripturam uni-
 ce ducunt, eamque in origine legere jubent & proprius
 expendere. Non inepte, puto, judicavit, qui Theolo-
 giæ cultores à Compendiis & Systematibus ad solorum
 Bibliorum lectionem ablegantes iis comparavit, qui do-
 mos ædificaturis consulunt, ne ligna trabesque à magistro
 jam dispositas adhibeant, sed sylvam ingressi arbores ipsi,
 quam artem tamen nondum didicerunt, eligant, exadant,
 confiant. Causas equidem sanctissimas habuit divinus
 Spiritus; quod plerosque libros Biblicos populari disse-
 rendi genere, nec observato certo dogmatum ordine,
 exarari fecerit, sed ideo nec nobis libertatem ademit, di-
 spersos hinc inde in Scriptura doctrinarum tignos in or-
 dinatum ædificium congerendi, aut si ab aliis id factum
 fuerit, illa opera fructuose utendi præcipue cum Christia-
 norum, tum veterum, tum recentiorum consensu id in-
 stitutum inestimabilem semper in Ecclesiam diffuderit
 utilitatem. Ordo quarumlibet rerum quasi anima est,
 qui

qui in docendo Ecclesiæ tam est necessarius, quam in agendo, quamquam utroque à DEI Spiritu non determinatus.

¶. XI. Sapienter itaque D. Dav. Chytraus noster, postquam in consilio de studio Theologiæ recte inchoando monuisset: *primam discenit post precationem curam esse debere, ut textum Bibliorum sibi familiariter notum reddat, eaque in re tres scopos habeat in conspectu; primum ut historias sacras animis insigat, que cum natura capiant animos & delectent, facilime à teneris mentibus retinere possint. Deinde ut sententias insigniores, seu testimonia de singulis fidei Christianæ articulis & refutationibus errorum consideret, easque ad suos locos communes, qui doctrinae summam continent, apte referat. Tertio ut in sententiis insignibus, iis precipue, qui summam Evangelii continent, singulorum verborum emphases, & pondera diligenter & attente consideret & expendat; tum notanter subjungit: proximum est, ut summam & velut corpus integrum vera de DEO doctrina coagmentatum ex principiis membris, seu locis certo ordine distributis & perspicua ratione explicatis, animo insigant.* Cujus rei necessitatem ex analogia cum artibus humanis, partim Apostoli autoritate comprobatur: *Utenim, inquit, Polybius in lectione historiam jubet σωματοιῶν & in omnibus aliis artibus initio summa rei in compendium & methodum contracta traditur: Ita maxime in Theologia methodus σωματοιῶν, seu, ut Paulina voce utar, ὑποτύπωσις, b. e. certa forma & summa vera doctrinae junioribus proponenda est, ad quam omnes Sacrae Scripturae partes dextre referant & quæmentes eorum veris & propriæ ac perspicue expositis sententiis de omnibus fidei Articulis instruat & in omnibus controversiis ac disputationibus judicii norma sit. Quales doctrinæ Christianæ typos fuisse olim*

1485, 7, 18 (6) ait

at Conciliorum Symbola, Origenis libros de Elementis doctrinæ Christianæ, Damasceni opus de orthodoxa fide, aliaque. (d)

§. XII. Palam ergo ex his est, Compendia & Systemata Theologica, quæ inter se haut aliter differunt, quam quod illa thesin Christianam ex Scriptura propounding, firmantque, hæc ex iisdem pariter atque antiquitate & sana ratione illustrant, rejecta, refutataque sententia, quæ thesi Scripturæ adversa est, adeo è divino consilio de salute nostra per sacrum Ministerium procuranda, aliena non esse, ut potius tanquam actus effectusque Ministerii proprius, ad instillandam Divinæ religionis sapientiam animique pietatem, ob ordinis pulchritudinem, per quam accommodatus, cuius una & princeps intentio sit, ad Scripturæ ipsius lectionem adducere, locaque ejus præcipua illustrare, sint respicienda, interque beneficia DEI inæstimabilia ponenda. Quod si occasionem multi Theologiæ cultorum ex his vel compendiis vel systematicis vel quibusvis libris Theologicis aliis arripiant, Scripturæ lectionem negligendi, id plane per accidens esse quilibet videt, neque magis imputari hunc eventum libris in se optimis laudatissimisque posse, quam si ex lectione librorum Postillatoriorum, itemque ex libellis precum & meditationum spiritualium, imo ex quotidianis homiliis è suggestu habitis, aliisque Ministerii actibus; ansam quis hominum vulgarium decerpere vellet, nihil unquam legendi, quippe cuius vicem subeant & Postillæ & libri spirituales & conciones Sacrae & conversatio cum Pastore. Imo quemadmodum & conciones ex institu-

to

(d) Br. p. 654. l.

to Divino sunt audiendæ & occasio nulla in Christianismo
ex libris Spiritualibus colloquiisque cum piis hominibus
instituendis, proficiendi negligenda & tamen ideo sepo-
nenda non est Scriptura, sed quotidie nihilominus præ il-
lis omnibus versanda, scrutandumque, *an res ita se habeat*,
ut vel in libris legitur, vel ex pulpito prædicatur, vel in
colloquiis differitur, Act. XVII. n. ita & Theologiæ
studio compendia Theologiæ & Systemata, tanquam
muti Doctores, seu eorundem potius quasi è cathedra
voces, legendo audienda sunt, & tamen ad sacrarum li-
terarum lectionem perpetuo, tanquam ad fontem recur-
rendum, videndumque, an cum Scriptura convenient,
quæ ex eadem hausta esse præferunt?

§. XIII. Aliud est, cum vel de ordine quæritur, qui
in legendis Compendiis & Systematibus à Theologiæ
Cultore observari debeat, vel de operibus ipsis eorun-
demque ad invicem comparatione, quæ Compendia vel
Systemata meliora sint, cæterisque præferenda? Ubi ea
insania Theologiæ in Academiis Professoribus affricanda
non est, ac si quibuslibet Theologiæ tyronibus, qui vix
primis labris sanctæ artis elementa degustant, lectionem
svadeant maximorum Systematum. Quis enim ignorat
à facilioribus & intellectui magis perviis, i. e. Theologiæ
compendiis capiendum esse studiorum Theologicorum
principium? Qua de re quo minus dubitari queat, ii
Theologi effecerunt, qui Theologiæ methodos edide-
runt in publicum. Non est quisquam, quin non salutare
tantum, sed necessarium esse sentiat, ut quisquis Theo-
logiæ se studio consecravit, excuto per Philosophiam
qualitercunque ingenio, mature bono solidoque Com-
pendio se addicat, quod non legere tantum diu noctu-

D

que,

que, sed si fieri possit, imprimere memoriae, locaque Scripturæ, pro confirmandis fidei morumque dogmatis allata evolvere, in toto contextu considerare, & quo nervo concludant, dispicere, eoque, tanquam manuali suo, per omne vitæ tempus uti queat. Quod si ultra vulgarem sortem producere studia sua haut queat, sufficerit hoc, addita qualicunque adversariorum, quos inter maxime vivimus, cognitione, continua & indefessa opera ita fecisse, ut Biblico studio juxta Compendium suum Thetico Antitheticum, quale e. gr. sunt : *Institutiones Dieterici*, *Theologia Positivo-Polemica Kromeyeri*, vel similes se se totum dedat, & in illo potius, quam libris quibuscumque aliis, in quibus vagetur potius, quam habitet, brevissimum, quod concessum ipsi est, tempus consumat. Quo tamen ipso plurimorum ignaviæ, qui & tempus & sumptus in Academiis commorandi deesse sibi singunt, pulvinaria substernenda non sunt. Inculcandum potius, ut quo usque possunt, enitantur ; ignari quippe, ad quod eos officium DEUS aliquando missurus sit & qui in isthoc officio five circa conservandam doctrinæ puritatem five revocandos à lapsu errantes, five liberandos à conscientiæ scrupulis dubitantes, oborturi sint casus. Expendant itaque, in qua animi anxietates semetipsos fint conjecturi, si tum imparati à necessariis præfidiis in quacunque re deficiant, in qua animæ suæ periculum adire quisquam auditorum suorum possit. Tum ipsum & se accusatum esse de torpore, nunquam amplius ulla pœnitentia eluendo, tum Præceptorem suum de infidelitate, si is officium admonendo facere neglexerit. Non vero in tuto ipsum fore, si nudæ & ab omni apparatu vacuæ Bibliorum lectioni confidere velit ; nec enim eandem violento quodam

dam motu miraculose & eo momento, quo instituitur, vim suam exerere. Necessum esse, ut legitimo modo tractetur, ut media omnia, quæ ad intelligendum faciunt, conferantur. Adversarios non unius generis esse, in iis sape motus ciere, de quibus minime unquam cogitaveras. Nec hoc fieri tantum in indaganda veritate, sed & in moribus informandis. Nihil itaque instrumentorum, quibus hæc olim tela repellendi queant, parvi faciendum, aut, ut minus necessarium, prætereundum. Hæc talia, si etiam quibusvis Theologiarum cultoribus bonus fidusque Doctor occinat, non appareret, qui peccet. Quomodo etiam reprehendi poterit, si svadeat, ut quibus domesticarum facultatum ratio moram in Academiis vivendi non concedit, perfectum tamen totius Theologiarum Systema sibi comparent, non tam, ut totum perlegant, quam ut postea in officio publico constituti in argumentis sibi quacunque occasione obviis evolvant, ejusque usu in futuro Ministerio scientiarum Theologicarum, hactenus ex compendiis, cum S. Scriptura sedulo collatis, acquisitæ, pondus adjiciant & incrementum? Cum enim in singulis argumentis probatos suæ Bibliothecæ inserere autores haut possint, omnium locum commodissime explebit systema, argumentorum quandam universitatem continens, non proletaria opera pertractatam. Longe vero magis in hos similesque sese diffundere libros ei conveniet, qui Theologicum studium ad ulteriorem perfectionem deducturus est. Plane his consona sunt, quæ communis Antecessor noster, D. Dav. Chytreus, Theologiarum studio præscripsit, cuius aliqua jam supra adduximus, jam ex eodem loco sequentia, quanquam prolixiora libentissime addemus: *Quare, inquit, adolescentes hortor, ut quotidie*

D 2

absoluta

absoluta lectione textus Bibliorum aliquid temporis vel examini, vel Locis, (sunt hi Loci Philippi Melanchthonis, à Martino Chemnitio postea commentario illustrati, qui tum Compendii Theologici in plerisque scholis vicem subibant) ordine perlegendis tribuant, eosque tantisper perlegant & relevant, donec & omnes eorum sententias de singulis doctrinæ articulis, ut digitos ac ungues suas norint, & sermonis proprietatem ac perspicuitatem ipsorum quoque oratio aliqua ex parte referat ac redoleat. Nec interea se plurium librorum Theologorum lectione onerent, sed Plinianum illud in conspectu habebant, quod monet, non multa legenda esse sed multum. Disturbabitur enim animus varietate autorum, ac ut planta, quo sepius transfertur, eo minus succi ac roboris ex terra attrahit: ita extumultuaria & varia lectione, nec sententie nec verba autorum in animis hærent atque insident, nec quicquam perfecti & solidi potest addisci. Nibiligitur dubitans, confirmare ausim, ingredientes studium Theologie multo ubiores fructus vera pietatis & eruditionis ex textus S. Script. & unius libri locorum theologicor. assidua lectione & relectione, cum quotidianis exercitiis pœnitentiae & invocationis coniuncto, percepturos esse, quam si interea per magnam varietatem omnis generis scriptorum vagarentur. Quæ tamen suo tempore & loco, ut infra monebimus, cognita jam & infixa mentibus vera doctrinæ summa, ab iis, qui ex professo Theologi nomen munusque tueri volent, non negligenda sunt. Namque hactenus de sacris libris & summa doctrinæ ex locis, vel alio pio & eruditio libello Catechetico, descendit diximus, ad omnes pietatis & salutis suæ studiosos pertinent. Illos vero, qui ex professo Theologi futuri sunt, omni studio & diligentia in eam quoque curam incumbere oportet, ut certa aliqua ratione seu methodo & ipsi discant integrum veræ de DEO doctrinæ corpus, (qualis nempe methodus hodie Syste-

Systema audit) & alios recte, ordine, & perspicue docere & corruptelas verarum sententiarum evidenter possint refutare.

§. XIV. Ipsam Compendia & Systemata scribendi rationem quod concernit, non negari potest, quo propius ad Lutheri aetatem acceditur, eo ad exemplum Apostolici ævi simpliciorem & à Barbaris terminis, (quibus tamen nunquam plane caruit) magis immunem illam fuisse. Erat hoc divinum Lutheri nostri opus, ut ex Theologia sua ipsam terminorum, quibus Scholastici scriptores abundabant, & colluviem & barbariem, qua fieri posset, extermiñaret. Sed non omnis, aut præcipua in nostris residet culpa, quod vel ipso Luthero vivente eo que de mortuo magis semper magisque nostrorum operibus illi sese insinuarunt. Quomodo contra Pontificios citra terminorum illorum usum poterat disputari, qui scripta nobis opposita his terminis repleverunt? Quomodo non multiplicari succedenti tempore terminorum illorum frequentia poterat, cum novi subinde adversarii, qui è Zwinglii & Calvini & Socini & Arminii & innumerosum aliorum scholis prodeentes Philosophiam Theologiam infelici adulterio commiscebant, illis nos terminis uti, præter voluntatem nostram coegerunt, quibus disputationes adversus nos suas ipsi commacularunt. Nec vero illi ipsi, qui hoc nomine innocua Systemata criminantur, ubi aliquid ipsis rerum Theologicarum imprimis in certamine contra adversarium scribendum, ita Apostolorum simplicitati prope accedunt, ut in comparatione ad hanc illi succum gustumque aliquem habere videantur. Qua vero de re alibi uberiorius dici poterit. Nunc id tantum pronuncio, nimis delicatas aures esse, quæ in illustrissimis Gerhardi locis, Systemate inæstimabili, quale si-

ve quoad incomparabilem tractandi perspicuitatem & ordinem, sive quoad rerum præcisissimis minutis, tricis, inutilibus, amplitudinem, sive quoad eruditionem vere Theologicam forte, par aliud nunquam existet, singulari Divinæ providentiaz, Ecclesiæ suæ extremis his temporibus curam agentis, adscribendum, Divinitatem, hoc est, simplicitatem, DEI filiis convenientem, desiderant. Ita ubique in fronte se prodit Divinus, qui è Scriptura efficacissime sese insinuat, Spiritus, succedunt radii hujus Divinitatis penetrantissimi, in toto corpore doctrinæ Christianæ dispersi, ipsaque syavissima harmonia sua (quæ argumenta vocant, ex analogia fidei deducta) fidem divinæ originis facientes, quibus subjungitur veteris illius, à manibus divinis quasi calidæ, innocentis, D E O suo unice cum promptissima sanguinis sui effusione devotæ, Ecclesiæ consensus, qui, quem non totum commoveret, eundem insipido stipiti, non homini comparare fas est ; postremo agmen præsidiorum, pro veritate militantium, arma ex ratione deponentes, ad quæ & Paulus frequenter provocat, claudunt, quæ pulcherrimas illius luminis, quod naturæ humanæ D E U S primitus indidit, reliquias continent, quas contemnere non potest, qui earum autorem ingenuæ reveretur. Quo vero ordine cœlestem veritatem asseruit Gerhardus, eo & errores, eidem adversos, efficacissime refellit. Quem non delebet, post sacras literas, in elegantissimo hoc Paradyso, Divinorum orationum flosculis & omnigenis amoenitatibus referre, versari ? Quæ vero majora in Theologiam nostram opera & Systemata ex eo tempore à viris D E I confecta sunt, obortas post Gerhardum controversias enixiori opera pertractant ; quibus tamen æque ac prioribus illis carere

carere non possumus, qui nec unam veritatis divinitus
 revelatæ particulam concedere adversariis & relinquere
 indefensam debemus. Et quanquam non æqua est do-
 norum divinorum in ministros suos distributio, alterum
 vel proponendi perspicuitate, vel acumine judicandi, vel
 dexteritate tractandi scripturas, vel antiquitatis notitia,
 vel quacunque alia eruditione superat, æquum tamen
 non est, nec Christianum, ob unius alteriusque doni de-
 fectum opus ipsum publico contemptui exponere. *Di-*
stinctiones donorum sunt, sed idem Spiritus. *Aliis lingvarum*
notitia, aliis interpretatio, aliis sapientia, aliis cognitio data
est. Unicuique autem datur, quacunque datur, *Spiritus ma-*
nifestatio, ad utilitatem, si non tuam, saltem aliorum &
 aliquam. Causaque est, *quia omnia agit unus ille & idem*
Spiritus, distribuens privatim illa singulis prout vult. 1. Cor.
 XII. 4. 7. ii. Multo minus ob adhærentem unius alteri-
 usve labori nævum ipsum Systematum institutum, in se
 salutare, fugillandum est. Quod ii novissime fecerunt,
 qui cum à magistris suis merito reprehendi eorum di-
 scendæ Theologiæ methodum audirent, qui cum fun-
 damenta cognoscendæ veritatis secundum pietatem è S.
 Literarum lectione & bonis compendiis nunquam solide
 posuerunt; unicis Systematibus inhærent & controver-
 siarum scientiam, qua postea in Ministerio minorem ipsis
 adfert fructum, notitiæ Biblicæ, in futuro officio ad pro-
 movendam pietatem unice tractandæ, præponunt, (quod
 studium præpostorum & exitiosum esse toto hoc discursu
 ostendimus) ipsa adeo carpere Systemata cœco impetu
 cœperunt, in eaque privatis vel discursibus vel Collegiis,
 ita detonare, ut non possent non, præcipue apud tyrones
 Theologiarum, novitatis avidos, qui que apud Theologo-
 rum

rum neminem tale aliquid vel legerant, vel audiverant,
 in ludibrium abire. Prætexebatur enim, Systemata non
 continere omnia, quæ ad complexum doctrinæ salutaris,
 ad manuductionem ad Scripturam, tanquam normam fi-
 dei nostræ, pertinerent, e. g. de regeneratione, (quæ
 nempe hodie post tot seculorum silentium ex inferis qua-
 si revocata & ab oblivione, qua apud anteriores Theolo-
 gos sepulta latebat, quippe, qui conversionem tantum in-
 culcabant, asserta est) de renovatione, (nam ab antiqui-
 oribus sanctificatio tantum docebatur) de illuminatio-
 ne, (quam veteres illi conversione contineri putabant)
 de testimonio Spiritus Sancti, (alii enim Theologi de cer-
 titudine tantum salutis agebant) de interno & externo
cultu DEI, de interno & externo homine, de veteri & no-
 vo homine, de vetere & nova creatura, (cur vero non &
 de vetere atque novo Adamo) de ob-signatione Spiritus
 Sancti, de abnegatione sui ipsius, de eo, quod fieri debe-
 amus sicut pueri, de filiatione, de discrimine vivæ & mor-
 tuæ fidei, de precibus & aliis id genus; quibus infinita a-
 lia addi potuissent, si discerpere connexa & multiplicare
 Systematum titulos antiqui illi voluissent. Nec vero ul-
 lum unquam in lucem editum opus est, quod omnes per-
 fectionis numeros impleret, & si recentiores isti Systema-
 ta conderent, quod utique optandum esset, quæ suo judi-
 cito nihil necessiarum fidei doctrinarum omitterent, ta-
 men dubitabuntne illi, quin post aliquot annos surrectu-
 ri sint, qui pari virgula censoria ipsorum operam essent
 castigaturi? Causari enim illi non minori jure poterunt:
 optare se, ut omnia ipsorum Systemata tractarent de re-
 surrectione ex morte spirituali, de vivificatione cum
 Christo, de testimonio trium in terra testium, de morte
 fidelium

fidelium cum Christo, de mortificatione membrorum peccati, de revelatione interna & externa, de auditu verbi interno & externo, de cognitione DEI interna, de comprehensione omnium rerum in Christo, de oblatione corporum suorum in sacrificium, de cognitione DEI vera & falsa, de gradibus perfectionis, per renovationem adipiscendis, de dignitate Christianorum, qua servi DEI efficiuntur, de alia dignitate, qua reges & sacerdotes redundunt, de vita fidelium in DEO, de crucifixione cum Christo, de manifestatione regni DEI in anima fideli, de discrimine tristitiae, quæ est secundum DEUM, & quæ est mundana, de eo, quod similes fieri debeamus arboribus frugiferis, virginibus, avibus cura vacuis, DEO misericordi & perfecto, de eleemosyna & infinitis talibus. Ut enim harum rerum cognitio non est minoris, ac supra memoratae, necessitatis: aut peculiarem pariter posthac cum illis in Systemate locum caputque occupabunt, aut si in locis quibuslibet aliis, qui vel definitione cum iisdem idem sonant, vel ad eosdem, quo cunque respectu referri possunt, perinde ut illæ, antiquioribus objectæ, tractari possunt, quid opus est, hunc defectum in vulgaribus Systematibus accusare, eaque & eorundem auctores juventutis contemptui exponere? Id certe intempestivis ejusmodi censuris effectum est, ut jam plurimi nec nomen eorum sustineant audire, & pietatis esse existiment, innocuis libris irreconciliabile bellum indicere, ut soli scil. Scripturæ vacare possint. Hæc est naturæ nostræ indoles, ut dum vitare nititur vitia, in contraria currat.

§. XV. Ut in summam contrahamus, quæ à nobis dicta sunt, docuimus (1) Quanquam præter Scripturam S. plurimi sint libri sacri ex ipsa Scriptura summo studio

deducti, tamen his ipsis, quantilibet sanctitate præfulgeant, Scripturæ lectionem præferendam esse, partim quia Scriptura sola fundamentum ultimum & immotum est, cui tota fides nostra, reliquaque sancti libri innituntur, §. I. Partim, quia sola Scriptura S. nativam & ingenuam veritatis puritatem in se complectitur, cum reliqui sacri libri omnes, quicquid puritatis habent, ex Scriptura, tanquam fonte habeant, à qua aliquando ob humanæ naturæ labilitatem recedere possunt. §. II. Partim, quod insitam Scriptura habeat efficaciam, animum hominis, cum legitur, ad res spirituales commovendi, qualis nullis aliis scriptis, nec nisi participative, in quantum Scripturam, in aliqua parte sic tractatam, complectuntur, competit. §. III. Partim, quod innumeris admonitionibus & mandatis ad legendam Scripturam compellamus, qualia de reliquis libris sacris nunquam legantur. §. IV. Agnovisse hujus theses veritatem Beatum Lutherum, qui ideo optaverit, plerosque alios libros, etiam suos, perire, & vel solam remanere Scripturam. §. V. Quod tamen de moderatione potius scribendi libros, quam de abolitione eorum omnimoda intelligendum esse, ex eodem Lutero & aliis argumentis docetur. §. VI. & VII. Quo ipso porro & (z) docetur, reliquos libros sacros, nominatim Systematicos, à Scriptura adeo non absorberi, ut potius Scriptura & per Scripturam DEVS hos ipsos requirat, ad eoque hi Divinam originem. Probatur hoc (a) quia DEVS non solam Scripturam nobis legendam proposuit, sed etiam Ministerium Ecclesiasticum instituit, quod Scripturam varie interpretaretur, doctrinasque ad salutem necessarias ex eadem educeret, illustraret, vindicaret & applicaret ad pietatis usum. Hos autem actus produce-

re

re id, quod nos Systema vocamus. §. VIII. Probatur (ϵ) ex Divinitus constituto ordine, in Scripturæ lectione & tractatione observando, cum non nuda lectio, sed lectio cum scrutinio & accurata totius contextus, consideratione conjuncta, à DEO requiratur, hunc autem ordinem & hoc scrutinium, nemo felicius quam Ministerium Ecclesiasticum obire possit. Systemata vero omnium perfectissimum observati hujus ordinis specimen repræsentare. §. IX. Probatur (γ) ex præcepta Divinitus, sicut in Ecclesiæ ritibus, ita quoque in tradendis divinis mysteriis rāz̄ei, sine qua doceri omnino, aut recte doceri cum fructu non potest. §. X. Quod confirmatur verbis D. Davidis Chytræ nostri. §. XI. Concluditur, Systemata Theologica Divinam habere originem & nexus cum Scripturæ lectione indulsum. Et, si quis ex Systematum lectione occasionem sumat, Scripturam negligendi, id ex accidenti esse, & præter doctrinæ à nobis traditæ intentiōnem, ex quā contrarium potius sequatur. §. XII. Monetur denique, falsum esse, quod à Professoribus Academicis Theologiæ Systemata ejusdem tyronibus commendentur. Aliud clamare Theologiæ methodos, à doctribus confectas. Quanquam pro viribus quilibet suis aucti debeat, ut in Compendiis non subsistat, sed quo usque potest, provehatur. §. XIII. Et quanquam Systematum non una eademque sit ratio, nullam tamen hactenus causam sufficientem adductam fuisse, cur in se illa concemni & studiosorum ludibrio, quod faciant Novatores, exponi debeant. Laudantur suo merito Loci Theologici Gerhardiani. Quæ vero à Fanaticis in vulgaribus Systematis desiderentur, ea non arguerentur nisi virulentum erga innocentes libros odium, defectusque iis objectos fin-

gi potius, quam probari. §. XIV. Pro hoc itaque qualicunque labore DEO T. O. Tque M. ingentes persolventes gratias, ut Ecclesiam suam in innocua veritatis puritate conservet, enixissimis precibus imploramus.

SOLI DEO GLORIA.

Viderat ut Phœbus sacros, MÜLLERE, labores,
Quos tua jam FECHTI Præside Musa parat.
Quam bene MÜLLERVS, dixit, Systema tuctur
Theologiae studii dans nova signa sui.
Applaudunt cœptis Phœbo præeunte Camenæ
Utque feras studii præmia justa voent.

*Paucis bisce Pereximio & Præstantissimo
DNO. MÜLLERO vitam Academicam
integre & laudabiliter bactenus agenti, &
bodie publice disputanti gratari voluit*

CHRISTIANVS HILTEBRANDVS,
Prof. Ducal. Ord. Publ. Facultatis suæ Sen.
& Universit. Rost. h. t. RECTOR.

Ad

Clare doctum Pereximumque

D N. M VLLERVM,

Post varia privatum edita industriæ atque eruditionis specimina
publice etiam ante abitum hic disputaturum.

Lumen, t quod studio, quod doctrinaque Docentium
Nactus es, en! specimen sicut, Amice, parit;

Sic

*Sic quoque Lauricomos Tibi porro meretur bonores,
Quos Tibi præsentes mox velit esse DEVS !*

† Hermannus Müllerus :

aspirata neglecta,

Lumen, merens laurus.

LMQ.

A. D. HABICHORST. D.

NOBILISSIMO ET CLARISSIMO
DOMINO MULLERO,

S. P. P.

Quum adhibitam à Te, ex quo Academiæ nostræ Ci-
vis factus es, in studiis diligentiam, in moribus pro-
bitatem, inque reliquo vitæ genere alienam ab eo, quod
dedecere personam Tuam noveras, modestiam cogito,
& mihi met ipsi & Patriæ Tuæ gratulor; ex qua quicunque
me hic vivente sacrarum literarum causa ad hanc bonæ
mentis officinam accesserunt, non dissimilem perpetuo
laudem reportasse mihi visi sunt. Tute equidem mea-
rum quidem Scholarum publicarum, privatarumque in-
defessus fuisti affectator, nec locum Tuum facile unquam
desideravi. Quid in reliquorum quoque hujus Acade-
miæ Doctorum disciplina profeceris publica hac disputa-
tione, in qua ingenium, judiciumque Tuum omnibus,
quod spero, probatis, palam facies. Nam & privatim
cum Commilitonibus Tuis congredi & de variis rebus
differere, jam diu est, quod didicisti. Ut igitur hic bo-
norum favorem illis Tuis virtutibus facile promeruisti:
Ita quis dubitet, quin & Patriæ Tuæ Patres, si hanc studio-
rum Tuorum sementem ad eosdem attuleris, eadem Te

E 3

bene-

benevolentia sicut complexuri. Nec enim inutile Ecclesiæ Organon esse potest, quod futuram officii administrationem istis inadiscavit fulcris. Vale igitur, Optime MÜLLERE. Dab. d. XVIII. Jul. A. O. R. M DCCII.

Tui amantissimus

Ioh. FECHT. D.

Tu, MÜLLERE, decus Livonum, flosque Juventæ,

*Et tu jam prodis non sine laude tua ?
Quæ concessa Tibi sint optima dona videmus ;
Gratulor ergo Tibi, gratulor & Patriæ.*

Paucis hisce Cl. RESPONDENTI, Juveni pietate, modestia & eruditione bonis omnibus commendatissimo, Auditori meo variis in Collegiis perquam sedulo Fautorि ac Amico optimo de egregio eruditionis specimine animitus gratulari voluit

ZACH. CRAPIVS. D.

PRæmia fert victor ; Mars lauro tempora cingit

*Atque Athleta suæ munera laudis habet.
Tu, MÜLLERE sacris tribuisti tempora Musis ;
Quæ totos animum detinuere dies,*

Mane

Mane libros mediaque die, noctisque sub umbra
Serotina varios volvere sape vidi.

Hinc & Amice, Tuos comitatur oliva labores,
Hinc virtutis honor non moriturus erit.

*Quo benevoli affectus documento amicissimum
suum MÜLLERUM in virtutibus mul-
tiplicem, in eruditione singularem, LMQ.
prosequitur*

JAC. SEB. LAVREMBERG. J. U. D.

NOBILISSIMO CLARISSIMOQUE VIRO IAVENI,
DOM. HERMANNO MULLERO,

RIGA - LIVONO,

Fautor, Amico & Commilitoni meo valde dilecto
juxta ac acutissimo,

S. P. P.

Dum publicum Tux, hactenus indefesso studio ex-
quisitæ, doctrinæ, specimen paras, svavissime MÜL-
LERE, quin qualicunque mea gratulatione ac voto lau-
datissimum hocce Tuum propositum prosequerer, in-
termittere non potui. Equideim rogaveras me carmen;
ast exemplo & egomet esse possum ad confirmandum il-
lius veritatem, quod dicitur poetas non fieri, sed nasci;
utpote, cui denegatum voluit pro luctu, eruditorum le-
ctione, quæ digna sint, carmina contexendi donum pro-
vida rerum Mater, Natura. Non tamen penitus me file-
re fas esse ratus sum. Ex familiari enim Tua, quæ per tri-
ennium propemodum viguit, mecum conversatione, ex
moribus Tuis svavissimis, ex singulari Tua & ferrea fero-
indu.

industria, & quæ omnium, quæ in Te admiramur, bonorum fons est, ex non infucata Tua pietate, quanti virtutes facere Tuas debeam, hactenus satis sum superque edocetus. Nihil à vero alieni dixero, si Tibi me multa debere affirmavero, quod affirmare nullus erubescam. Etenim experientia me docuit virtutum amantibus non placere, nisi qui & ipsi virtutibus student. Hinc eo mihi allaborandum duxi, quo Tuis meos etiam mores confirmarem. Tua persæpe industria effecit, quamdiu in saniori Philosophia excolenda assiduus mihi Commilito adfuisti, qui magis magisque in studiis meis incrementa ceperim. Hoc certe, si non alio, nomine permultos, quod libenter agnosco, Tibi debeo grates. Ne credas velim, ullam unquam oblivionem merita Tua ex memoria mihi deleturam, quæ vel omni die ob oculos mihi versabuntur. Revocabit corum memoriam museum meum, quoties, quam in eodem sedulus occupare solitus es, sedem contuebor. Revocabit eam præsertim, quam sub summe Venerandi Nostri, de studiis nostris longe meritissimi, filialique observantia ac pietate ætatem colendi, Præceptoris Præsidio defendere anniteris, Theologica Dissertatio. Gratulor Tibi interim hosce Tuos conatus animitus, prosperrimum eorundem eventum vovens. Faxit Ter Sanctum Numen, studia Tua optatum aliquando obtineant finem, reliquisque Tuis virtutibus nunquam desint, easdem qui admirentr, æstimentque. Hisce paucis Te volui, animo meo commendatissime MVL-LERE ! virtutibus Tuis amicitiaeque Nostræ monumen-tum debens haut simulatum. Vale Amice exvoto, ac, quod fecisti hujusque, perge favere Tuo
amantissimo

Scr. Rostoch d. 19. Aug.

Anni 1702.

FR. ALB. ÆPINO.

Col. Thes. A 166, vise 20